

АНТЕЇСТИЧНІ КОНЦЕПТИ В ЛІРИЦІ БОГДАНА КРАВЦІВА (ДИСКУРС ЧУЖИНИ)

ANTHEISTIC CONCEPTS IN THE LYRICS OF BOGDAN KRAVTSIV (EXTERNAL DISCOURSE)

Василишин І.П.,

orcid.org/0000-0001-5036-4716

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті розглянуто антеїстичні концепти в ліриці українського письменника-емігранта Богдана Кравціва. В еміграційний період у Європі Б. Кравців видав поетичні збірки «Остання осінь» (Прага, 1940; Берлін, 1941), «Під чужими зорями» (Берлін, 1941), «Кораблі»: Вибрані поезії 1922–1947 (Байройт, 1948) та переклади вибраних поезій з Рільке під назвою «Речі й образи» (Нюрнберг, 1947). Збірка «Остання осінь» символізувала завершення цілої довоєнної епохи, пов'язаної з рідною землею, й творчого періоду Б. Кравціва.

Досліджено, що втрата рідної землі, вимушене «безґрунтянство» й невимовна туга за рідним краєм вирваних з коренями від матері-землі емігрантів-вигнанців дають змогу виокремити антеїстичні концепти як одні з основних у їхній творчості, що, зокрема, стосується й лірики Богдана Кравціва. Серед творів поета воєнного та повоєнного періодів можна виокремити екзистенційно-медитативну, ностальгійну, національно-історіософську та патріотичну лірику чину. У назві збірки «Під зорями чужими» закладена антеїстичність її поезій, виражена через опозиційний концепт *чужина – рідна земля*. Найпотужнішим із семантичного поля цього концепту є образ-символ *євшан-зілля*, що з'являється і в багатьох наступних поезіях автора. Образ-символ *євшан-зілля* в період вигнання й втрати рідної землі актуалізується у Кравціва як авторський концепт, екзистенційно наповнений трагічним світловідчуттям втраченої Вітчизни, а концепт *рідна земля* вербалізується у поетичних творах збірки в семантичному полі через етноментальні й національно-історіософські модули «Роду й Дому», які для поета є сакральними.

Тема втраченої землі та пов'язаний із нею дискурс чужини були домінуючими у творчості українських письменників-емігрантів, особливо в перші роки вигнання. У Богдана Кравціва тема рідної землі звучить через антеїстичне відчуття й сприйняття й актуалізована саме через антеїстичні концепти, оскільки єдність українця з матір'ю-землею закорінена в ньому як одна з найважливіших світоглядно-ментальних рис, якій підпорядковано архетипне усвідомлення «Роду й Дому» як його національної самототожності.

Ключові слова: письменники-емігранти, антеїстичні концепти, дискурс чужини, образ-символ *євшан-зілля*, екзистенційність, концепт «Роду й Дому», архетип.

The article deals with the atheistic concepts in the lyrics of Ukrainian emigrant writer Bohdan Kravtsiv. In the emigration period in Europe, B. Kravtsiv published poetry collections, “The Last Fall” (Prague, 1940; Berlin, 1941), “Under the Stars of Strangers” (Berlin, 1941) and “Ships”: Selected Poetry, 1922–1947 (Bayreuth, 1948) and translations of selected poetry from Rilke under the title “Things and Images” (Nuremberg, 1947). “The Last Fall” collection symbolized the end of a pre-war era associated with the native land and B. Kravtsiv creative period.

It has been investigated that the loss of native land, the forced “ruthlessness” and the unspeakable longing for the native land torn from their mothers’ land by exile immigrants make it possible to distinguish the atheistic concepts as one of the foundations of their creativity, which, in particular, applies to the lyrics of Bohdan Kravtsiv. Among the works of the poet of the war and post-war periods can be distinguished existential-meditative, nostalgic, national-historical and patriotic lyrics. The title “Under the Stars of Strangers” contains the atheistic nature of her poetry, expressed through the oppositional concept of a *foreign land – her native land*. The most powerful of the semantic fields of this concept is the image-symbol of the *yevshan-potion*, which will appear in many subsequent poems of the author. The image-symbol of the *yevshan-potion* during the exile and loss of the native land is actualized in Kravtsiv as an author’s concept, existentially filled with the tragic worldview of the lost Motherland, and the concept of the *native land* is verbalized in the poetic works of the collection in the semantic field through ethnomental modes of “Genus and House”, which are sacred to the poet.

The theme of lost land and its discourse related to foreign lands were dominant in the work of Ukrainian immigrant writers, especially in the early years of exile. In Bohdan Kravtsiv the theme of his native land sounds through an atheistic sensation and perception and is actualized precisely through atheistic concepts, since the unity of the Ukrainian with his mother-land is rooted in him as one of the most important outlooks and mental traits which is subordinated to the archetypal awareness of “Genus and House” as its national identity.

Key words: emigrant writers, atheistic concepts, discourse of a foreign country, image-symbol of the *yevshan-potion*, existentialism, concept of “Genus and House”, archetype.

Постановка проблеми. Шлях емігранта Богдан Кравців – український письменник, редактор та громадсько-політичний діяч – змушений був розпочати 1939 року, про що згодом написав у післяслові до книги «Речі й образи»: «Восени 1939 року події воєнного часу кинули мене –

уже політичного втікача – в Західну Європу, між іншим і в Німеччину» [4, с. 119, 121]. Увесь воєнний та повоєнний періоди письменник проживав у Західній Німеччині (Граффендобрах, Байройт, Регенсбург), а в 1949 році почався новий заокеанський етап його еміграції до США. В еміграційний період у Європі Б. Кравців видав поетичні збірки «Остання осінь» (Прага, 1940; Берлін, 1941), «Під чужими зорями» (Берлін, 1941), «Кораблі»: Вибрані поезії 1922–1947 (Байройт, 1948) та переклади вибраних поезій з Рільке під назвою «Речі й образи» (Нюрнберг, 1947). Події цього періоду відлунюватимуть згодом і в поетичній збірці «Зимозелень» (Філадельфія, 1951), й у вінку сонетів «Дзвенислава» (Джерзі-Сіті, 1962).

Збірка «Остання осінь» символізувала завершення цілої довоєнної епохи, пов'язаної з рідною землею, й творчого періоду Б. Кравціва, про що Остап Тарнавський зазначив: «*Остання осінь* – не випадкова назва цієї збірки поезій. Тут поет підкреслив закінчений період своєї творчості, повної романтичних поривань, що у візіях поета застібали золоту стрічку світла і свободи на рідному синьому небозводі. Трагічні події, що їх принесла на Україну війна, були великим ударом для поета» [8, с. 31]. Ударом, який, проте, попри всі тяготи воєнного та повоєнного періодів, вивів Богдана Кравціва на нові обрії і його художньої творчості, й перекладацького мистецтва. Рідна земля-мати, яка була вже «за шолом'янем», залишилася у вигнанні провідним образом його поезій. «Особисто пережите на теренах літературної і наукової творчості, громадської і політичної діяльності, болісні роздуми про минуле і майбутнє рідної Батьківщини, що вабить-кличе із чужини синів своїх незабутнім запахом євшану – все це відлунує у творчості поета перших літ вимушеної еміграції. Емігрантська доля красномовно пояснює назву його поетичної збірки «Під чужими зорями» (1941). Ностальгія, невимовна печаль за втраченим, тягар нових життєвих умов стали чи не основними мотивами української емігрантської поезії», – аналізує емігрантський період Б. Кравціва та інших українських письменників у Європі Тарас Салига [7, с. 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість поета цього періоду досліджували С. Андрусів, Б. Бойчук, М. Ільницький, Ю. Лавріненко, Б. Рубчак, Т. Салига, М. Слабошпицький, О. Тарнавський. Тарас Салига, розглядаючи цей період у житті й творчості Б. Кравціва, зокрема одну з його поетичних збірок, підкреслює: «Сьогодні збірка «Під чужими зорями» прочитується як поетично-філо-

софський щоденник політично активного українського патріота-емігранта, який, рятуючись від сатанинського сталінського терору, опинився в тогочасній Європі, де вже стугоніла Друга світова війна. Ані географічний калейдоскоп (Прага, Берлін, Рим, Брюссель, Роттердам), ні всесвітньо відомі шедеври мистецтва, у яких дихає сама історія, – ніщо не може змінити напряму асоціативного потоку поетичних візій. Кожне нове враження на чужині пов'язується у роздумах ліричного героя з історією своєї Батьківщини, долею рідного народу, давні і свіжі рани якого печуть його щохвилі. І це не щем душі за втраченим раєм – Вітчизною, а пронизливий, аж до розпуки невтишний біль за неї...» [7, с. 16]. Антеїзм як філософське та мистецьке явище, його концептуальні засади й творчі вияви досліджували М. Гайдегер, С. Кримський, Ю. Липа, С. Рудницький, В. Барчан, Н. Мафтин, Н. Сенчило, Г. Сокол та ін.

Постановка завдання. Власне, втрата рідної землі, вимушене «безгрунтянство» й невимовна туга за рідним краєм вирваних з коренями від матері-землі емігрантів-вигнанців дають змогу виокремити антеїстичні концепти як одні з основних у їхній творчості, зокрема це стосується й лірики Богдана Кравціва. «Емігрант, – підкреслює французький літературознавець і критик Жан-П'єр Рішар, – відчувається позбавленим чогось абсолютно головного. Він відчуває нестачу тієї конкретної опори, яку тільки одне б могло йому дати – приналежність до глибин власної землі» [5, с. 168]. Саме антеїзм, суть якого полягає в нерозривній єдності людини й матері-землі, є світоглядно-ментальною рисою української нації, стрижнем її націософії та рушієм націєтворчих мистецьких, філософських, культурно-історичних і загалом державницько-політичних звершень. Тому метою нашої статті є дослідження антеїстичних концептів у творчості Богдана Кравціва воєнного та повоєнного періодів, оскільки вони є складником національно-історіософської концептосфери, що лежить в основі художнього світу українських письменників-емігрантів, визначаючи їхнє мистецьке буття-у-світі (його філософсько-буттєвісні, духовні й морально-етичні основи), що виявляється, зокрема, в їхньому ідіостилі.

Виклад основного матеріалу. Серед поезій чи, швидше, мікропоем Богдана Кравціва цього періоду можна виокремити, в основному, екзистенційно-медитативну й ностальгічну, національно-історіософську та патріотичну лірику чину з героїко-волонтаристськими мотивами.

Тема втраченої землі й нескінченної одиссеї чужими теренами з мріями-ілюзіями про *повернення* була домінантною у творчості письменників-емігрантів (їхній мистецькій свідомості й позасвідомості) й особливо болючою в перші роки вигнання. У вступній статті до антології «Координати» Іван Фізер, розглядаючи емігрантську поезію, наголошує на тому, що її творили поети, які стали емігрантами «не з власної волі, а з диктату таких екзистенціальних альтернатив, у яких ішлося не про кращі чи гірші можливості поетичної творчості вдома на батьківщині, а про можливість суто фізичного «бути чи не бути» [9, с. XXIII]. Тому зв'язок з рідною землею в них був розірваний брутально й жорстоко, й для більшості з них повернення на рідні терени означало лише одне – смерть. «Так, втрачена батьківщина і майже травматична туга за нею в творчості цих поетів-емігрантів, – підкреслює І. Фізер, – є фактором великого значення. Вона часто-густо мобілізує їхню увагу, вона викликає надмірну ідеалізацію історичної минувшини, вона блокує шляхи до того типу мистецтва, в якому національні елементи серйозно притуплені. Ні Маланюк, ні Орест, ні Дараган, ні Липа, ні Ольжич психічно не були здатні до такого тематичного космополітизму, як хоч би ненаціональний письменник російської національності – Набоков. <...> Україна для цих поетів була реальнішою дійсністю, ніж дійсність, в якій вони жили на еміграції» [9, с. XXIV]. Зрозуміло, що ці слова стосуються всіх (чи майже всіх) українських письменників-емігрантів, які через жорстокі обставини кривавого московського терору й воєнного лихоліття змушені були залишити рідну землю й стати вигнанцями. У статті «Лірика Миколи Руденка» І. Качуровський акцентує: «Тема землі, з якою поет органічно пов'язаний, – одна з основних у його ліриці. Цей зв'язок із рідною землею у нього не надуманий, а безпосередній, внутрішній. «Антеїстична», так би мовити, сторона його творчості дещо нагадує лірику Михайла Ситника, Руденкового однолітка, який не міг пристосуватися до умов еміграції – і загинув» [2, с. 654]. Думку І. Качуровського про «безпосередній, внутрішній зв'язок» з рідною землею, що визначає антеїстичність творчості, можна застосувати до більшості українських митців в екзилі. У деяких із них, як, скажімо, в Михайла Ситника, його антеїстична сутність призвела до повного несприйняття й відторгнення чужини – «хворобу душі», що мистецьки вилилася в його екзистенційно-ностальгійній ліриці, а в житті призвела врешті-решт до не з'ясованої досі загибелі поета в Чикагському парку.

У самій назві збірки Богдана Кравціва «Під зорями чужими» закладена вся антеїстичність її поезій, виражена через опозиційний концепт *чужина – рідна земля*. Найпотужнішим образом-символом із семантичного поля концепту *чужина – рідна земля є євшан-зілля (полин)*, що з'являтиметься і в багатьох наступних поезіях автора, зокрема у вінку сонетів «Дзвенислава». Слід зазначити, що *євшан-зілля* з мистецького образу-символу саме в період вигнання й втрати рідної землі переростає в Кравціва в авторський концепт, екзистенційно наповнений трагічним світовідчуттям втраченої Вітчизни. Епіграфом до першого твору й водночас до збірки поет бере рядки з поеми Юрія Клена «Прокляті роки»:

А про красу завітчаних долин,
Про любі серцю комиші і хащі,
Про те, як пахне на межі полин,
І про вигнанця долю злу й пропащу,
Який не бачить рідних луговин, –
За мене ще майстерніше і краще
Вам оповів би половецький хан,
Якому хтось дав нюхати євшан [3, с. 67].

«Зла й пропаща доля вигнанця» з Кленової поеми стане лейтмотивом багатьох творів як Кравціва, так і більшості українських митців, а екзистенційний концепт *вигнанець*, по суті, – опозиційним до *емігрант*. Якщо порівняти визначення в СУМі, різниця очевидна: *емігрант* – «особа, що залишила батьківщину і виїхала в іншу країну для постійного чи тривалого проживання»; *вигнанець* – «той, хто вигнаний, висланий кудись з певної місцевості, території», тобто людина, що примусово покинула рідні терени (у ситуації з українськими письменниками-емігрантами – через загрозу концтаборів, катувань і смерті, ширше – через надію й бажання залишитися вільними українцями). Перші ж рядки «Євшан-зілля» засвідчують мужнє філософсько-стоїчне сприйняття ліричного героя епохи «проклятих років» й екзистенційно трагічне усвідомлення тривалості емігрантської одиссеї, у якій, можливо, повернення на рідні терени залишиться лише мрією-ілюзією:

Не дні, не місяці – пливтимуть роки
Під зорями чужими! І далінь
Просторів міряних, доріг широких,
Городжених безвітряних долин –
Терпкою горечю чужих уроків
Нам думи й кров обмарить, як полин... [3, с. 67].

Архетипний образ-символ євшан-зілля (гіркого полину з «терпкавим присмаком») наповнює в Кравцівській ліриці семантичне поле концепту *рідна земля*, бо його історіософська суть

та етноментальна національна традиція закорінена в автентичних давньоукраїнських джерелах і протягом століть сакралізована у творчості українських митців. Мандрівка чужими дорогами, екзистенційна одісея якої полягатиме в мрії-ілюзії про повернення на рідні терени, визначатиме подальшу долю митця й значною мірою формуватиме його художній світ. «Оп'янливий трунок мандрівки, «смак невідомого», – підкреслює Б. Рубчак, – перемініться у гіркий напій трудно пережитого досвіду скитання. До речі, всі напрями обернуться в свої діаметральні протилежності, або дослівно *повернуться*: снитиметься мандрівка не вперед, а назад, не з дому, а додому, не в майбутнє, а в минуле: спершу в особисте минуле, а так у таємничі надри мітичного минулого роду та народу» [6, с. 29]. Аналізуючи поезію Петра Скунця, В. Барчан виокремлює антеїзм як визначальну рису його світогляду й концептуальну вісь художнього світу митця: «Рідна земля для поета – це екзистенційний часопростір, складовими модусами якого є природа, праця, любов, батьки, дім, соціум, мала Батьківщина й національна державність, це рух до самоствердження та самоідентифікації» [1, с. 21]. Цю основоположну ознаку українського антеїзму можна застосувати й до творчості Богдана Кравців та інших письменників-емігрантів, тільки в них вона має трагічний відтінок вигнання й довічного блукання чужими дорогами без надії на повернення до лона рідної матері-землі, гімн якій виспівує на чужині поет Кравців («Євшан-зілля»):

Вона ж – Земля – нам владарка єдина
І мати снів і нашої яви!
Та й кожна щасна і трудна година
Уже ж у нашій, як в Ї крові...
Простить ачей Вона блудного сина
І гріх його, що в бурю й буревій
Лишив Ї напризвіл, на поталу
Ненатлого, зненависного валу... [3, с. 68].

Ці слова є водночас молитовним каяттям «блудного сина», що в тяжкі часи «проклятих років» змушений був полишити рідну матір й податися в чужі землі. Рідна земля для поета – сакральна і є його «священним простором», їй він присягається бути вірним до останнього подиху, їй присвячує свої помисли й надії й устами його прекрасної Лади Сольвейг проказує найщирішу молитву:

– «Дай, Боже, волю Україні, дай!
І нас верни до рідних в Рідний Край!» [3, с. 77].

Концепт *рідна земля* вербалізується в поетичних творах збірки в семантичному полі через етноментальні й національно-історіософські модуси «Роду й Дому», які для поета є сакраль-

ними: «євшан-зілля» («полин»); «Чумакив» солодкий восьмистих»; «Рідний Край»; «дош з Карпат далеких»; «Бреду німий, неситий і раптовий... // Звичайне, варвар: Ант чи, може, Скит...»; «країна під ярмом кривавим», «три хрести на київській Голготі»; «Воскресний День», що «у ясноті зринає на полях Дніпра й Дністра»; «травневі береги Свіржу»; «далекі вільні дзвони Великодні»; «предвічна коляда»; Святвечір як «Батько роду – владар світлолиций»; «Різдво Святе»; «могутній, вільний спів коляди»; сім літер «слова: Україна!», які із серця не може витравити «змійна їдь»; «вікна рідних хат»; «плавні Свіржу, Ворскли чи Горині»; «рідне море – чорне й негостинне»; «в'їзд Богдана в Київ»; «боєвища і Базара, й Крут», «Аскольдова Могила»; «двір рідний Дому»; «шум рідних віт». Автор відсилає «чужинних снобів і ченців цікавих» («Великдень у Римі») до давньоукраїнських автентичних джерел, які засвідчують древнє коріння української землі та її історичну значущість у світі: відомого твору ігумена Данила – мандрівника й письменника 2-ї пол. XI – поч. XII ст., який після численних мандрів світом написав «Житє и хожденє Данила Руськыя земли игумена», твір, позначений яскравою індивідуальністю автора-патріота Руської землі:

І, як Данило, прочанин самотній,
Що над Йорданом згадував все Снов
І «Землю Руську», – в книги прируїні
Ми вписуєм під йменням: З України [3, с. 72].

Країну, що зараз «під ярмом кривавим», де «вольні пориви й серця замклись у катакомбах», до якої колись плив у древності Тезей, «Отчизну нашу», яку пустошили «орд навали» ще гірше, ніж стародавній Рим, врешті-решт очікує «Воскресний День» свободи й незалежності, бо «дух її не поляг» й «завжди горить вогнем висотнім» – звучить національно-патріотичний імператив поета-борця.

Художнім уособленням концепту *рідна земля* є «Рідний Край», оспіваний Кравцівим, як колись співцем Бояном у «Слові про похід Ігорів», що трансформується в національно-історіософський концепт *держжава* – «Отчизна наша», «Земля Руська, що за шолом'янем». Тут слід згадати, що Богдан Кравців є одним із найавторитетніших дослідників мітології України та перлини давньоукраїнської літератури – «Слова про похід Ігорів» («Мітологія української землі», «Мітологічний світ «Слова о полку Ігоревім», «Полози чи повзучі сороки», «Про Стрибога і Коструба», «Збися Див, кличеть верху древа», «Про Перуна – дуба і громовержця», «До проблеми Тура-Сварога-Трояна» та ін.), тому Кравцівська поетична алюзія міс-

тить, окрім величального співу на честь землі-матері, історіософський підтекст, адже значною мірою причиною втрати української державності протягом століть були незгоди й розбрат між самими українцями, що давало змогу окупантам-чужинцям періодично оволодівати територіями України (як і зараз – «бран» України, «кігті загребушого галиччя», «в'їдливий, нанозливий дурман», що розповзається її землями), бо ж основною ідеєю «Слова...» є засудження міжусобиць і заклик до єдності в боротьбі проти спільного ворога. Концепт *держжава* втілено також у постаті одного з найвидатніших національних державотворців і борців за незалежність України, ідеолога українського націоналізму – полковника Євгена Коновальця, якого підступно вбив у Роттердамі московський агент НКВС. «Слово про Полковника» Богдан Кравців творить у душі українських плачів-голосінь, беручи до нього як епіграф «Плач Ярославни» зі «Слова про похід Ігорів». У поезії постає образ Євгена Коновальця як «Вождя», натхненника й очільника національно-визвольного руху, як мужнього воїна, вірного друга, як відданого чоловіка й люблячого батька, за яким тужить-ридає Україна й народ. Трагічними й водночас героїко-патріотичними є слова його Дружини:

У морок серця, – як наказ – ясні
Знайшла слова, в достойності незглибні:
– Впав Батько Юри... Муж загинув мій...
Ви – далі йдіть – завжди пробоем – вбій! [3, с. 75].

Героїчна постать Полковника, його «орлині думи» завжди надихали й навіть після його трагічної загибелі від рук кремлівського агента надихатимуть українців до боротьби за свободу та незалежність:

Учуйте – і на прапорах несіть
Наказ її: Полковників завіт! [3, с. 75].

Попри буремність років та круговерть подій ліричного героя все ж захоплює краса і спокій Європи: «Татри срібноризі», «іней по сталі Альпійських рейок», «Земмерінг», «синь Дунаю», Берлін, «звабливий Париж», «древня Прага», «римські водограї»; «нові, негадані» щедри дари європейської осені, «стигли, повні грона винограду», «чар ласкавих вечорів». Мистецька досконалість й чарівність Європи на мить змушують забути його про долю й самотність вигнанця в чужому світі, долю його Вітчизни:

В достатньому дозвіллі так і тільки
Минають дні, проходять тижні нам –
Під спів ясний далекої сопілки,
Безжурливий довкілля гам і крам.
І навіть дивно згадувати Рільке:

«Що хто самотній, буде довго сам!» –
Чужинним парком без мети і тями
Кружляючи з осінніми листками... [3, с. 70].

Як митцю-естету особливо імponує поетові величний Рим – «і зорі, і світла над Вічним Містом»: «прозелень і пальм, і піній»; «білий брук» вулиць, якими ходили Гораций, Вергілій, Пліній; місто, «де горів владарний сон звитязних Цезарів»; «Форум Романум», Тибр, Колізей; християнські святині Рима:

За чичероне тут мені Карбович,
Найкращий друг всіх наших волокит,
Палкий звеличник міста семи гóрбів
І Венус із Чірене й катакомбів [3, с. 72].

Мандрівка великоднім Римом з Карбовичем (*псевдонім Ярослава Стецька – визначного політичного діяча, члена УВО, одного з керівників Проводу ОУН, автора багатьох теоретичних та історико-публіцистичних праць – прим. І. В.*) налаштовує поета на історіософські роздуми про древні корені української нації, писемні артефакти, про минуле й теперішнє Вітчизни, про надію на «Воскресний День!» у її житті, хоча поет усвідомлює, що чужинцям байдуже до долі його рідного краю («не варто, не збагнуть...»). І лише як подих рідної землі з вишневим цвітом, «з гагілкою й веснянками ясними» з'являється надія, що, може, хоч хтось у цьому величному, але чужому місті, у цей «чужий Великдень» далеко від рідного краю «...в суятні величних мес // Хтось рідний скаже нам: Христос Воскрес!».

Ілюзія гармонії й спокою триває недовго, і знову поетове перебування в Європі затьмарює усвідомлення того, що він тут у якості вигнанця, якому закрито шлях додому, а серце рветься від болю, бо «за шолом'янем» залишився його «Рідний Край», розтерзаний у воєнному лихолітті «кривавого жаху хижої безодні». Тому концепт *чужина* знаходить свою вербалізацію в семантичному полі через численні спільнокореневі лексеми. Хоча Кравців як митець слова багато працював над текстами своїх поезій, особливо уникаючи зайвих повторів, проте відчуття *чужини* і її образ жив у ньому понадсвідомо: «чужі зорі»; «чужі уроки»; октави, що їх поет «доніс в чужину»; холод і самота «на чужині»; «чужинні сноби і ченці цікаві»; «чужі зими і мла»; «чужі пісні»; «чужинний вирій»; «чужинний парк»; «чужинні ночі»; «чужий Великдень»; «широкі чужі простори»; «чужий світ»; «чужина невідома»; «пил чужих доріг»; «чужий дім»; «чужі кути»; «чужі столиці»; «чужі вікторії»; «чужі моління»; «ми – далекі і чужі». Образ рідної землі, на відміну від прекрасних, але чужих країв, – глибоко закарбо-

ваний у серці поета, яке прискорено б'ється від вістей з рідного краю «не стократ, не двісті на слово довгождане», й «чужинний вирій не сплете на серці сіті, ні мани, ні зваби!», бо думи його і прекрасної дружини Сольвейг – «про Рідний Край, що буря пойняла!», бо «...небо тут не те!.. Не та трава...», бо «– Не той же нам Свят-вечір тут і нині, // І коляда не та, що в Україні!», бо в серце поета впечено «слово із семи літер» – Україна.

Концепт *смерть* розкривається в останній поезії Кравціва в дусі героїчного чину через його героїко-мілітарний імператив – мрію вигнанців на чужій землі: «руки й силу зберегти для зброї!», щоб бути готовими до останнього бою. Смерть у Кравціва – знову ж таки антеїстична у своїй суті, бо виявляється через мрію про смерть на рідній землі, про що молитовно просить ліричний герой «Ясного Бога» «під зорями чужими»:

– Щоб вволив нам ще дужим, молодим
Зустріти зриву мить недовідому! –
Щоб послі вже – хоч млу, хоч тільки дим
Уздріти дав над двором рідним Дому –
І – в мить останню – віч померклий світ
Покривнамвільним шумом рідних віт... [3, с. 81].

Антеїстичні концепти в ліриці Богдана Кравціва вже повною мірою виявляють себе в кульмінаційних рядках першого твору «Євшан-зілля» збірки «Під чужими зорями». Вони дають змогу якнайповніше розкрити світоглядні основи поета, його духові виміри та морально-етичні

цінності, засвідчують духову цілісність і незламність митця, життєвий стоїцизм і непохитну віру.

І може, в глибах стьмарених очей
Займеться зразу полум'я багряне –
І прибагом нестримним в мент оцей
У жили кров розжеврїла нагряне: –
Порватися!.. бігти туди і – як Антей –
Припасти до Землі... І нездоланим,
Могутнім – як Вона – устати знов
І хрест нести, що Нам його дано! [3, с. 68].

Висновки. Тема втраченої землі та пов'язаний із нею дискурс чужини була домінантною у творчості українських письменників-емігрантів й особливо болісною в перші роки вигнання. Доля Богдана Кравціва на чужині (його «хрест») полягала саме в тому, що він як справжній національний митець й учений досліджував у вигнанні корені української нації, істинну природу автентичного українського слова, що визначають етноментальну, націософську основу її духового, морально-етичного, культурно-історичного та політичного буття-у-світі. Саме тому тема рідної землі звучить у Богдана Кравціва через антеїстичне відчуття та сприйняття й актуалізована через антеїстичні концепти, оскільки єдність українця з матір'ю-землею закорінена в ньому як одна з найважливіших світоглядно-ментальних рис, якій підпорядковано архетипне усвідомлення «Роду й Дому» як його національної самототожності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барчан В. Антеїзм як домінанта художньо-світоглядної концепції в ліриці П. Скунця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2012. Вип. 28. С. 16–21.
2. Качуровський І. Променисті силуети: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. Мюнхен, 2002. 798 с.
3. Кравців Б. Під рідними і зорями чужими / упоряд. Т. Салига, І. Васишин. Львів : Світ, 2018. 648 с. (Серія "Ad fontes" – «До джерел»).
4. Рільке Р.-М. Речі й образи : вибрані поезії / з німецької мови переклав Богдан Кравців. Нюрнберг, 1947. 127 с.
5. Рішар Ж.-П. «Смерть та її постаті». *Слово. Знак. Дискурс* / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 166–179. (Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.).
6. Рубчак Б. В колі Хорса. *Сучасність*. 1975. Ч. 1 (169). С. 26–55.
7. Салига Т. «...З-під «зір чужих» у «дні колишні»... (Богдан Кравців)». *Богдан Кравців. Під рідними і зорями чужими* / упоряд. Т. Салига, І. Васишин. Львів : Світ, 2018. 648 с. (Серія "Ad fontes" – «До джерел»). С. 3–23.
8. Тарнавський О. Поетичний шлях Богдана Кравціва. У другу річницю смерті поета. *Сучасність*, 1977. Ч. 11 (203). С. 18–39.
9. Фізер І. Вступна стаття. *Координати. Антологія сучасної української поезії на Заході* : у 2 т. / упоряд. Богдан Бойчук і Богдан Т. Рубчак. Т. 1. Нью-Йорк : Сучасність, 1969. С. XIII–XXXII.